

Iš archyvų

Dalia KUIZINIENĖ

Vytauto Didžiojo universitetas

Bendruomenės samprata Stasio Barzduko publicistikoje

Stasys Barzdukas (1906–1981) yra ne tik žinomas išeivijos visuomenininkas, bet ir lietuvių kalbininkas, mokytojas. Straipsnius apie literatūrą, kalbą, kultūros ir visuomenės problemą jis rašė tiek Lietuvoje, tiek išeivijoje. Gyvendamas Lietuvoje, dirbo mokytoju Tauragės mokytojų seminarijoje, Prienų, Alytaus gimnazijose, išeivijoje 1945–1949 m. – Eichšteto (*Eichstätt*) lietuvių gimnazijoje, gyvendamas JAV – Klivlando šeštadieninėje lituanistinėje mokykloje. Jis ne tik mokė savo mokinius lietuvių kalbos gramatikos, bet ir ugdė jų pilietiškumą, visuomeniškumą. Išleido lietuvių kalbos vadovėlių, redagavo Pasaulio lietuvių bendruomenės (PLB) valdybos įsteigtą žurnalą „Pasaulio lietuviai“, bendradarbiavo gausioje išeivijos periodikoje. Tačiau, gyvendamas išeivijoje ir negalėdamas savęs išreikšti mokytojo darbu, S. Barzdukas pasinėrė į lietuvių bendruomenių organizavimo procesą.

Daugiausiai laiko ir energijos jis skyrė bendruomenei telkti ir jos darbams. Po Antrojo pasaulinio karo Vokietijoje, vėliau JAV lietuviškos bendruomenės dar tik steigėsi. Tad lietuviai, steigdami lietuviškas organizacijas, neturėjo daug patirties, išeivijoje buvo atkurtos tik kai kurios nepriklausomoje Lietuvoje egzistavusios partijos ir organizacijos, tačiau jos buvo transformuotos, partijų kūrėjai išeivijoje galėjo pritaikyti tik kai kuriuos organizacinius modelius. S. Barzdukas buvo vienas iš pirmųjų lietuvių bendruomenės įvairių grandžių kūrėjų, ne tik padėjęs pagrindus, bet ir subūręs komandas, joms sėkmingai vadovavęs, telkęs aktyvius lietuvius kartu dirbti.

Aktyviausias ir intensyviausias S. Barzduko bendruomenės darbas vyko nuo jo įsijungimo į Klivlando lietuvių apylinkės darbus iki tol, kol jis baigė savo kaip pirmininko darbą

Pasaulio lietuvių bendruomenėje 1973 m. Šis žmogus perėjo visas vadovavimo Lietuvių bendruomenei (LB) pakopas: penkerius metus pirmininkavo apylinkei, šešerius buvo JAV Lietuvių bendruomenės valdybos pirmininkas, trejus vadovavo JAV LB tarybos prezidiumui, 10 metų dirbo PLB valdyboje, buvo valdybos vicepirmininkas, vėliau pirmininkas. Už savo darbus ir pasiaukojimą Lietuvių bendruomenei 1973 m. rugsėjo 3 d. jau išrinktas naujasis PLB seimas Vašingtone jam suteikė PLB garbės pirmininko vardą. Visą gyvenimą, kurį praleido išeivijoje, S. Barzdukas skyrė bendruomeninei ir lituanistinei veiklai. Apmaudu, kad jam teko dirbti sunkų fizinį darbą geležinkelyje, tačiau neįtikėtina, kiek energijos, entuziazmo, suvalkietiškos valios ir disciplinos reikėjo, kad tiek daug veiktų lietuviybės labui, tam paskirtų visą savo aktyvų gyvenimą. „Savo lietuvišką misiją suvokdamas, Stasys Barzdukas atėjo į Lietuvių Bendruomenės darbą. Tautinio darbo talka šiandien yra kertinis akmuo Lietuvių Bendruomenės pamatuose. Tokią talką LB-nei teikė Stasys Barzdukas.“¹

S. Barzdukas ne kartą yra kalbėjęs ir rašęs, kad bendruomenės organizavimasis su daugiausiai kliūčių susidūrė Jungtinėse Amerikos Valstijose, – tai nulėmė itin didelis lietuvių išeivijos ideologinis susiskaldymas, daug nesutarimų su ankstesnės emigracijos bangos lietuviais. Jonas Balkūnas yra rašęs apie politinių-visuomeninių srovių nesutarimus. Todėl visiškai natūralu, kad lietuvių bendruomenės pradėjo steigtis tose apylinkėse, kuriose buvo dideli lietuvių sambūriai: Čikagoje, Klivlande ir kitur.

Paklaustas, kas jį atvedė į bendruomeninį darbą, S. Barzdukas atsakė: „Lietuvoje pagrindinį dėmesį skyriau mokyklai, svetur mokytojo darbo teko atsisakyti. Gyvenimo bėgius perjungiau į aukščiau paminėtą bendrąją lietuvių išeivijos gerovę, ir man atrodo, kad dėkingiausias sąlygas sudaro bendruomenė, pirmąjį savo egzaminą labai gerai išlaikiusi Vokietijos tremtyje.“²

Daugiausiai energijos S. Barzdukas skyrė darbui Pasaulio lietuvių bendruomenėje, aktyviai įsijungė į kuriamos PLB veiklą. Jo darbas su ankstesniosios kartos išeiviu, visuomenininku Juozu Bačiūnu buvo itin prasmingas. Jie susipažino 1955–1958 m., kai abu dirbo JAV Lietuvių bendruomenės krašto valdyboje. „1958 m. abu kandidatavome į JAV LB II tarybą, abu buvom išrinkti. Telefoninis pasikalbėjimas virto susitikimu: dabar jau susėdom už to paties Bendruomenės darbų stalo. <...> Bačiūnas pasirodo gerai suvokiąs Bendruomenės esmę bei paskirtį, orientuojąs jos tiksluose bei uždaviniuose.“³

1963 m. rudenį Toronte vyko PLB II seimas, manyta, kad į valdybą bus išrinkti ir toliau Pasaulio lietuvių bendruomenei vadovaus pirmajame seime išrinktos Kanados valdybos nariai. Tačiau seimo posėdžių salėje S. Barzdukas gavo Valdo Adamkaus įteiktą J. Bačiūno laišką. „Bačiūnas rašo: jei aš kandidatuosiu į PLB valdybą, tai kandidatuosiu ir jis, o išrinkimo atveju skirsiąs kasmet po 5 000 dolerių valdybos veiklai. Tikra staigmena ir tokia naujiena! Siūlymas gundantis: Bačiūnas – senosios išeivijos žmogus, aš naujosios, taigi derins viliojantis.“⁴

Šį pasiūlymą S. Barzdukas priėmė net nespėjęs su niekuo pasitarti. Be jo, į valdybą kandidatavo dar trys Klivlando apylinkės atstovai: Vytautas Kamantas, Alfonsas Mikulskis ir

¹ Lenkauskienė, M., „Stasio Barzduko bendruomeninis kelias“, *Pasaulio lietuvis*, 1981, nr. 11 (145), 4.

² „Pokalbis su PLB valdybos pirmininku Stasiu Barzduku“, *Nepriklausoma Lietuva*, 1971 rugsėjo 8, nr. 1262, 5.

³ Barzdukas, Stasys, „Drauge su Juozu Bačiūnu“, *Į laisvę*, 1977, nr. 71 (108), 12.

⁴ *Ibid.*, 17.

Algirdas Nasvytis. Visi buvo išrinkti. „Kai J. Bačiūnas dėl įvairių priežasčių nusprendė kandidatuoti į PLB pirmininkus, padedamas V. Adamkaus, pradėjo rinkti komandą ir pirmiausia jo žvilgsnis nukrypo į gerai pažįstamus ir patyrusius žmones: Stasį Barzduką, Vytautą Kamantą, Algirdą Nasvytį ir kitus.“⁵ S. Barzdukas tapo PLB vicepirmininku, dešiniaja J. Bačiūno ranka. 1968 m. Niujorke vykusiame PLB seime jie buvo perrinkti į valdybą ir toliau ėjo pirmininko ir vicepirmininko pareigas. Abu bendraminčiai ir bičiuliai buvo išrinkti ir pradėjo antrąją bendro darbo kadenciją. J. Bačiūno ir S. Barzduko vadovaujama valdyba stengėsi mažinti visuomenės susiskaldymą, ugdė toleranciją ir siekė taikios politinių partijų koegzistencijos. Į vicepirmininko pareigas įėjo „šaukti PLB posėdžius, siūlyti jiems darbotvarkes ir daugiausia vykdyti tai, kas būdavo nutariama, pavedama, įtaigojama. Pirmininkas paprastai su manimi pasitardavo ar žodžiu, ar laišku, ar telefonu ką rašydamas, viešumai skelbdamas, ką atsakingesnio pats sprendimas ir darydamas. Mužu sutardavom.“⁶

Tačiau po staigios J. Bačiūno mirties valdyba S. Barzduką išrinko pirmininku. Jis tęsė savo bendraminčio pradėtus darbus, pirmosios J. Bačiūno ir S. Barzduko vadovautos valdybos darbo kryptis – vienyti draugijas ir organizacijas, kurios srovių pagrindu nuolat konfliktavo ir buvo gana uždaros. Siekis vienyti lietuvius kartu dirbti buvo nuolatinis S. Barzduko bendruomeninės veiklos principas, kurį jis nuolat pabrėždavo:

JAV lietuvis turi žinoti, ką daro ir ko siekia jo brolis Australijoje, Europoj, Pietų Amerikoje. <...> Turim dalintis kultūriniais lobiais: žurnalais, knygomis, plokštelėmis. <...> Tik tada sudarysim gyvą savo Pasaulio Lietuvių Bendruomenę tikrąja šio žodžio prasme. Bendruomenę, kuri bus pajėgi vykdyti tautinius mūsų pačių darbus ir kuri savo organizuotumu imponuos kitataučiams.⁷

PLB valdyba po J. Bačiūno mirties persitvarkė, tačiau S. Barzdukas, perėmęs jo pareigas, dėjo visas pastangas tęsti jo veiklą. Bendruomenei S. Barzdukas vadovavo iki 1973 m. Lietuvių bendruomenėje įvairias pareigas jis ėjo 25 metus: per tą laikotarpį daug keliavo, daug žmonių įtraukė į bendruomenės veiklą, turėjo ne vieną mokinį ir pasekėją.

Vienas bendras J. Bačiūno ir S. Barzduko projektas – žurnalo „Pasaulio lietuvis“ įsteigimas ir leidyba. S. Barzdukas buvo 1963 m. įsteigto žurnalo redaktorius ir šias pareigas ėjo iki 1976 m. Naujajame leidinyje jis pats rašė daugelį tekstų, formavo leidinio rubrikas, telkė bendradarbius, redagavo tekstus. Jo vadovavimo laikotarpiu „Pasaulio lietuvis“ iš biuletenio virto žurnalu. S. Barzdukas tapo bendros dviejų bendruomenės vadovų idėjos vykdytoju, leidiniui negailėjo nei laiko, nei jėgų. Per visą aktyvų gyvenimą jis laikėsi nuostatos, kad būtina telkti politinius veiksmus ir bendruomenes kartu dirbti, lietuviškai tapatybei išlaikyti. Leidinys nuolat susidurdavo su sunkumais, J. Bačiūnas jį rėmė finansiškai.

Jau 1 numeryje redakcija paskelbė leidinio tikslus ir uždavinius: „Pirmiausia ir daugiausia rūpės šios Bendruomenės siekimai, gyvenimas, darbai. Rūpės, kad didingoji Lietuvos Chartos vizija taptų gyvąja Bendruomene. <...> „Pasaulio lietuvis“ reikalingas

⁵ *Ibid.*, 17.

⁶ „Oazių laikai yra praėję“. Pasikalbėjimas su naujuoju Pasaulio Lietuvių Bendruomenės pirmininku Stasiu Barzduku“, *Tėviškės žiburiai*, 1969 balandžio 17, nr. 16.

⁷ *Ibid.*

specifiniam tikslui – Bendruomenės jėgoms ugdyti ir rikiuoti.⁸ Tame pačiame numeryje leidinys įvardytas informaciniu biuleteniu, kurio tikslas – pristatyti svarbiausius PLB veiklos principus, aiškinti bendruomeninės veiklos prasmę, informuoti apie valdybos posėdžius, PLB seimus, nuveiktus bendruomeninius darbus, taip pat lietuvių bendruomenių įvairiose pasaulio šalyse veiklą. „Iš pradžių „Pasaulio lietuvis“ pasirodydavo kartą per mėnesį arba kas du mėnesius.“⁹

S. Barzdukas „Pasaulio lietuvyje“ publikavo savo straipsnius bendruomeniniais, kultūros, lietuvių kalbos klausimais, kaip šio žurnalo redaktorius rašė daugiausia bendruomeniniais klausimais. Pirmuosiuose leidinių puslapiuose dažniausiai būdavo skelbiami redaktoriaus vedamieji, kuriuose autorius primindavo svarbiausius lietuvių bendruomenių organizavimosi etapus, lietuvių tautinės tapatybės principus, esminius Lietuvos valstybingumo raidos etapus ir asmenis, kurie formavo ir valdė valstybę. Dažniausiai tai buvo trumpi, aiškūs tekstai, kuriuose buvo pristatoma viena ar kelios temos ir problemos.

Šioje archyvinėje publikacijoje pateikiami du S. Barzduko vedamieji: „Istorijos pamokos“ (1967) ir „Bendruomenės atramos“ (1968). Abu jie skelbti „Pasaulio lietuvyje“, abiejuose ryškinama svarbiausių lietuviškai bendruomenei, gyvenusiai svetur, pamatinių atramų – valstybingumo, Lietuvos istorijos, lietuvių bendruomenių – reikšmė išeivijoje. Abiejuose straipsniuose S. Barzdukas minėjo Lietuvių chartą – Vyriausiojo Lietuvos išlaisvinimo komiteto (VLIK) 1949 m. paskelbtą dokumentą, kuriame nusakomi tautos, kalbos, šeimos, kultūros, valstybės, draugijų, istorijos svarbos aspektai. Lietuvių chartos principus nuolat aktualizavo visos lietuvių partijos ir organizacijos išeivijoje. Šių principų laikėsi bei nuolat juos primindavo ir Pasaulio lietuvių bendruomenės vadovybė. Savo straipsniuose S. Barzdukas citavo ir minėjo filosofą Stasį Šalkauskį, citavo istorikės Vandos Daugirdaitės-Sruogienės „Lietuvos istoriją“. Formuluodamas esminius Lietuvių bendruomenės principus ir atramas, S. Barzdukas pabrėžė istorijos, organizavimosi, savanoriškumo svarbą. Šie pamatiniai teiginiai kartojami daugelyje S. Barzduko straipsnių, kuriuos jis rašė ir skelbė ne tik „Pasaulio lietuvyje“, bet ir kituose išeivijos leidiniuose bei knygoje „Lietuvis savo tautoje, valstybėje, bendruomenėje“ (1973). Šių principinių nuostatų jis laikėsi ir savo veikloje, vadovaudamas įvairių pakopų lietuvių bendruomenėms, ugdydamas mokinius, stiprindamas lietuviškąją savimonę išeivijoje.

Stasys BARZDUKAS

Istorijos pamokos

LIETUVIŲ CHARTA tautos praeičiai skiria dvejopą reikšmę: tautos istorija yra geriausia tautos mokytoja, dėl to lietuvis savo tautos praeitį stengiasi pažinti ir branginti. Ir Tautos Himnas liepia iš praeities stiprybės semtis. Todėl svarbesnius istorinius įvykius padarėme tautinėmis savo šventėmis, o kitus iškeliamo sukaktuviniais ir kitokiais minėjimais. Šia

⁸ „Pasaulio Lietuvis“ mintim. Rūpės bendruomenės siekimai, gyvenimas, darbas“, *Pasaulio lietuvis*, 1963, nr. 1, 1.

⁹ Stravinskienė, Vitalija, „Pasaulio lietuvis“, in Stravinskienė, Vitalija, *Pasaulio lietuvių bendruomenė: 1949–2003*. Vilnius: Artlora, 2004, 115.

proga tautos praeitis mums rūpi ne šventine prasme, bet ta likimine, apie kokią kalba Lietuvos Charta ir Himnas.

AKYS visų pirma krypta į laikus, kuriuose ieškom savo valstybės pradžios. Tokią pradžią siejam su Mindaugu. Jis savo sumanumu, energija ir ryžtu sugebėjo sujungti lietuvius, atsispirti priešams ir sukurti didelę bei galingą valstybę. Ano meto sąlygomis tai nebuvo lengvas darbas: priešinosi kiti kunigaikščiai, gindami savo valdžią, priešinosi ir visuomenė, gindama seną savivaldą. Reikėjo laužte laužti. Bet tai buvo didelio žmogaus darbas, kurį šiandien, žiūrėdami iš istorinės perspektyvos, visi vertinam teigiamai. „Tai buvo nepaprasta asmenybė. Ne tiek pasižymėjęs karuose, kiek diplomatinėje veikloje, valingas, pilnas energijos ir gyvybinių jėgų, jis puikiai susivokė savo laikų sudėtinguose feodalinės Europos santykiuose. Jis sugebėjo taip stipriai sujungti visą Lietuvą, kad ir po jo mirties ji nesuskilo ir tuo būdu išlaikė nepriklausomybę tais laikais, kada jai iš visų pusių grėsė pavojus. Jis sudarė pagrindą Lietuvos valstybiniam gyvenimui. (Dr. V. Sruogienės Lietuvos istorija 89). Mindaugo dėka išvengėme latvių ir prūsų likimo, nes juos nesusiorganizavusius nukariavo vokiečiai.

BET PRAEITYJE taip pat pergyvenom ir smukimo laikus. Lietuva buvo susidėjusi su Lenkija. Valdė bendras karalius, bet siautėjo didikai ir bajorai. Trūko asmenybių arba jos dingo tarpusavio rietenose. Svetimieji papirkinėjo bendros valstybės pareigūnus. Tad seimai iro, liberum veto žydėjo, savanaudiškumas, kyšininkavimas, savivalė ir suirutė kraštą graužė kaip koks vėžys. Štai 1669 seimo vaizdas: „Visa toji žmonių jūra per ištisas šešias savaites bruzdėjo, šaukė, grasino, blaškėsi, kaip kiekviena nesąmoninga, nedrausminga ir impulsyvi minia. Ponai savo įpratimu intrigavo, svetimų valstybių atstovai juos viliojo visokiais pažadais ir pinigais. Prieš tokį turtuolių elgesį pagieža pritvinko eilinių bajorų širdys. Birželio 17 d. prasidėjo didelis triukšmas. Šlėkta puolė senatorių pasitarimų pastatą, pradėjo šaudyti ir šaukti: „Išdavikai! Išpiausime jus...“ Užmušta keletas asmenų.“ (Dr. V. Sruogienės Lietuvos istorija 596). Tokią valstybę ilgainiui pasidalino kaimynai. Didikai ir bajorai atitrūko nuo savo tautos.

REIKĖJO tautinio atgimimo laikų. Jie atėjo tada, kai kaimynai lietuvių tautą jau laikė mirusia ir steigė specialias draugas jos kultūros likučiams surinkti ir bent muziejuose išlaikyti. Bet pasirodė, kad tokių draugijų nereikėjo, nes pabudusi tauta, išsiauginusi tautinės dvasios inteligentiją, pati ėmė savo kultūra rūpintis. Tai Daukanto, Valančiaus, Basanavičiaus, Kudirkos, Vaižganto, Maironio, Šliūpo, Burbos laikai. Jų dvasia atvedė lietuvių tautą į nepriklausomą Lietuvą.

TOKIOS trys ryškios mūsų tautos istorijos pamokos mums kyla prieš akis šiais sunkiais likiminiais laikais. Kyla tada, kada vieni tautiniuose savo keliuose pavargstam, kiti pasimetam, tretį iš jų pasitraukiam sava ar nesava valia. Kaip tik iš šiame Pasaulio Lietuvio numery duodamų pasisakymų matysim, istorijos pamokų mintimis gyveno ir a. a. poetas Putinas, ir a. a. vysk. Pr. Brazys. Būdami jaunosios Lietuvos vaikai, abu rūpinosi jos likimu ir ateitimi. Tai turi rūpėti kiekvienam ir visiems. Tam mus įpareigoja ir Lietuvos Charta: lietuvis stengiasi būti vertas savo protėvių, kad paliktų pagarbų pasididžiavimą savo palikuonims!

Straipsnis publikuotas PLB valdybos leidžiamame žurnale „Pasaulio lietuvis“, 1967, nr. 29, 481–482.

Bendruomenės atramos

Aidu šių metų apžvalgininkas konstatavo tai, kas loginėmis sąlygomis turėjo įvykti jau seniai: „Per didelius vargus Lietuvių Bendruomenė vis dėlto įsitvirtino.“

*

Bendruomenės įsitvirtinimas reiškia „didelę atramą visoms mūsų pastangoms“. Tai idealistinių mūsų nusiteikimų reikšmingas tautinis vaisius. Bendruomenę įtvirtino tie, kurie tikėjo jos pačios idėja ir ją pavertė gyvenimu. Tai atlikta dideliu nepailstamu darbu, atremtu į tautinį solidarumą, tarpusavio susiklausymą, į brolišką pagarbą ir meilę. Dėl to turim tai, apie ką prieš penkiolika metų V. Čižiūnas, rašydamas savo „Tautinį auklėjimą šeimoje“, tegalėjo tik svajoti: „Kokiai organizacijai bevadovautumei, jausk, suprask ir įtikink, kad aukščiausia pasaulyje išsiskirsčiusių lietuvių organizacija yra Pasaulio Lietuvių Bendruomenė, kuriai palenkiamos visos vietinės lietuvių bendruomenės ir organizacijos.“

*

Bendruomenės stiprybė – savanoriška įsitikinusių lietuvių talka. Šios talkos būdu buvo padėti organizaciniai Bendruomenės pamatai ir vykdomi vietiniai bei bendrieji darbai. Talkos dvasia taip pat sėkmingai pajėgė spirtis Bendruomenei nepalankiems nusiteikimams. Kaip kad teisingai savo laiku pastebėjo prof. St. Šalkauskis, bendruomenė nėra atpalaiduota ir nuo mūsų visuomenės nerangumo, abejingumo, palaidumo. Lietuviškas Molio Motiejus ne tik tebegyvas, bet užima mūsų gyvenime labai svarbią vietą. Mūsų tarpan veržiasi ir tarptautinės ekstremistinės kairės bei dešinės nuotaikos. Taip kad bendruomeninis darbas iš tikrųjų nebuvo lengvas, ir jį savo pečiais kėlė nuosaikūs lietuviai, vykdamas, Lietuvių Chartos žodžiu, Visagalio valią ir laisvo žmogaus pašaukimą: lietuviai buriasi krūvon kaip lygūs tos pačios tautos vaikai, tarp savęs broliai.

*

Be organizacinės, Bendruomenė taip pat statosi ir kitą savo buvimo atramą – finansinę. Be lėšų negalimi darbai. Tad kiekvienas lietuvis tautinio susipratimo ir vienybės ženklan skatinamas savo Bendruomenei mokėti kasmetinį tautinio solidarumo įnašą. Jis prašomas Bendruomenę remti savo auka. Savam švietimui, mokslui ir kultūrai remti, skatinti bei ugdyti suorganizuoti JAV ir Kanados lietuvių fondai. Pagaliau suaktyvinių 1968 metų uždaviniams vykdyti yra įsteigtas specialus Jungtinis Finansų Komitetas. Jo darbo prasmę ir reikšmę rodo tas faktas, kad jis veikia visų mūsų veiksmų susitarimu ir plačiosios lietuvių visuomenės pritarimu. Jei iš tikrųjų ilgimės vienybės ir nuosirdžiai jos siekiam – šiuo atveju ją turim! Belieka vykdyti. Tad Bendruomenė – centriniai jos organai, apygardos ir apylinkės – vėl laiko savo organizuotumo egzaminą. Jis turi būti išlaikytas gerai!

Straipsnis publikuotas PLB valdybos leidžiamame žurnale „Pasaulio lietuvis“, 1968, nr. 35, p. 581–582.